

Проф. др Милан ПОЧУЧА*
Проф. др Небојша ШАРКИЋ**

ИЗВРШЕЊЕ ОДЛУКА ИЗ ПОРОДИЧНИХ ОДНОСА

1. Увод

Предмет нашег интересовања су оне одредбе новог Закона о извршењу и обезбеђењу¹⁾ које се односе, директно или индиректно на извршење одлука из породичних односа.

* Проф. др Милан Почуча, ванредни професор на Правном факултету Универзитета Привредна академија Нови Сад

** Проф. др Небојша Шаркић, редовни професор на Правном факултету Универзитета Унион

1) Закон о извршењу и обезбеђењу Републике Србије донет је 9. маја 2011. године и објављен је у "Службеном гласнику РС", бр. 31/2011. Ступио је на снагу 17. маја 2011. године а примењује се по истеку четири месеца од тог датума, осим одредаба које се односе на извршитеље, а које ће се примењивати по истеку једне године од дана ступања на снагу, односно које су ступиле на снагу 18. маја 2012. године.

При томе извршни поступак који се одвија пред судом дефинишемо као "низ правно регулираних и функционално координираних радњи суда, странака и других субјеката тог поступка које имају за циљ принудно остварење односно осигурање будућег остварења вјеровниковог потраживања."²⁾ Наравно, најпре треба подсетити да се извршавају само оне одлуке које у себи садрже кондемпнаторност. Дакле оне судске одлуке које су подобне за судско извршење. Једно од најкомплекснијих питања из уређења односа савременог друштва је, свакако, питање правног регулисања положаја деце у породици и њихова заштита. Овај проблем је веома изражен у нашој земљи. За то постоје бројни разлози које можемо разврстати у: правнополитичке, економске, социолошке, културолошке, религијске и сл. Значајан је и негативан утицај традиционалног односа према правима детета и априорно негирање нових интенција у овој области. Посебне тешкоће настају у поступку извршења донетих судских одлука из ове материје. Доношењем новог Закона о извршењу и обезбеђењу из 2011, држава између осталих разлога због којих је донет нови закон отклања од себе приговор, који је истицан у споровима пред Међународним судом за људска права у Стразбуру, да се неизвршењем у разумном року меша у право повериоца на мирно уживање његове имовине предвиђено првом реченицом Протокола 1. односно остваривање осталих права поводом којих је већ донета подобна извршна исправа.³⁾

Ипак, и овај пут са жаљењем констатујемо да није реализована идеја о формирању породичних судова који би третирали сва питања уређења односа у оквиру породице. Специјализација судија у овим судовима, мања оптерећеност, прилагођеност поступка, те ангажовање стручњака из посебних области (психолога, дефектолога, лекара и сл) допринели би квалитетнијем суђењу и бржој заштити, али би сигурно

2) С. Трива, В. Белајец, М. Дика. Судско извршно право, опћи дио, Информатор, Загреб, 1984, стр. 6.

3) Видети Бурдов против Русије број 59498/00 став 40, ЕЦ ХР 2002-III

помогли и у превентивном смислу ради отклањања неких проблема из породичних односа.⁴⁾

“Циљ извршног поступка је да равнотежа која је поремећена повредом права извршног повериоца буде успостављена принудним спровођењем одлуке коју извршни дужник није сам извршио. Зато, парнични и извршни поступак чине једну целину, јер им је крајњи циљ исти - заштита поретка и субјективних права.”⁵⁾

2. Приказ одредаба Закона о извршењу и обезбеђењу које су од посебног значаја за извршавање одлука из породичних односа

Закон о извршењу и обезбеђењу први пут уводи институцију извршитеља, као посебне правосудне професије.⁶⁾ За разлику од судског извршитеља, извршитељ је приватна професија. Извршитељ је нова правосудна професија која обавља послове спровођења, извршења и обезбеђења потраживања с тим што своју зараду обезбеђује од процента наплаћених потраживања или спроведених извршења.

Закон утврђује да је суд искључиво надлежан за спровођење извршења одлука у вези са породичним односима и за извршење одлука ради враћања запосленог на рад. Законодавац не даје прецизан појам шта су то одлуке у вези са породичним односима. Ипак по нашем мишљењу судска пракса

4) Небојша Шаркић, Младен Николић: Извршење судских одлука у споровима из породичних односа, Зборник радова, Систем породичноправне заштите у Србији, Глосаријум, Београд, 2009. стр. 260. О питању и потреби оснивања породичних судова и специјализацији судских већа за суђење у материји из области брачних и породичних спорова аутор је писао још давне 1989. године. Детаљније видети Небојша Шаркић: Извршење судских одлука у споровима из породичних односа, Годишњак Института за социјалну политику, Београд, август 1989. стр. 113. до 123.

5) Видети Љубица Милутиновић: Извршење одлука из области породичног права, Зборник радова, Извршавање одлука, Глосаријум, Београд, 2008. стр. 120.

6) Видети одредбу 325. Закона о извршењу и обезбеђењу, која је свакако најзначајнија за установу извршитеља јер се њоме уређују овлашћења и дужности извршитеља.

ће у наредном периоду извршити прецизније разграничење ове врсте спорова. Наиме сви предмети из породичних односа не морају бити, по својој основној структури, искључиво опредељени ка судском извршењу односно судском извршитељу и то су, на пример, по нашем мишљењу остваривање права на издржавање (без обзира да ли се ради о супружничком, ванбрачном, родитељском, сродничком или најчешће у пракси спроведеном издржавању деце). Наиме сви ови предмети представљају класичан вид новчаног потраживања, те не видимо ниједан оправдани разлог зашто би се ови предмети искључиво дали у надлежност суду односно судском извршитељу. Такође и одлуке које се односе на поделу брачне тековине (део ствари), теоријски посматрано, спадају у категорију спорова из породичних односа. Ипак ради се о типичном имовинском спору у коме је “приватни извршитељ” подједнако добар, можда чак и мотивисанији од судског извршитеља.⁷⁾

Но у овом тренутку са сигурношћу можемо рећи да је законодавац резервисао као ексклузивно право суда да спроводи извршење у породичним споровима као што су предаја и одузимање детета, насиље у породици, уређивање начина виђања детета, одлука о промени поверавања или начина виђања детета и сл.

У споровима из породичних односа хитност је изузетно значајна. Начело хитности као и начело економичности морају бити основ спровођења извршења без обзира да ли се ради о судском извршитељу или приватном извршитељу.⁸⁾

7) Детаљно о пословима извршитеља по новом Закону о извршењу и обезбеђењу код Небојша Шаркић, Младен Николић, Послови извршитеља. Зборник радова са саветовања правника, Будва, 2012, стр. 193. до 214. такође и у Приручнику за примјену Закона о извршењу и обезбеђењу, Управа за кадрове Црне Горе, Врховни суд Црне Горе, Центар за едукацију носилаца правосудне функције, Подгорица, 2011, стр. 67. до 80.

8) Дужност суда је да одлучи о предлогу за извршење у року од пет радних дана од дана његовог подношења осим ако је реч о предлогу за извршење који се заснива на непризнатој страни извршној исправи када се рок од 30 дана рачуна од истог догађаја. У прилог изнетом говори и одлука Уставног суда Србије бр. Уж. бр. 317/2009 од 17. 3. 2011. године.

Да би обезбедио спровођење извршења и у оним предметима који су такве природе да их суд "сам" не може спровести, закон предвиђа повчано кажњавање, судске пенале те предвиђа прибављање изјаве о имовини извршног дужника. Тако на пример у случају уколико један од родитеља не омогућава виђање детета другоме родитељу, суд може изрећи новчану казну. Новчана казна се може изрећи физичком лицу у износу од 10.000,00 динара до 200.000,00 динара а ова новчана казна ће се поново изрећи ако извршни дужник не поступи по поновљеном налогу суда односно извршитеља. Такође, суд може више пута да изрекне казну ако извршни дужник настави да поступа противно одређеној забрани. Ово може бити у случају породичног узнемиравања. Поново извршена казна се по правилу изриче у повећаном износу. Изрицање и извршење казне ће се понављати све док лице на које се она односи не поступи у складу са одлуком суда односно извршитеља. То је на пример ситуација уколико један родитељ не омогућава личне контакте са дететом другоме родитељу. Новчану казну изриче судија решењем на предлог странке или извршитеља или по службеној дужности водећи рачуна при одмеравању висине казне о значају радње коју је лице које се кажњава морало обавити. Рок за плаћање казне је пет радних дана од дана пријема решења о извршењу. На овакав начин се обезбеђује поштовање судских одлука и у оним случајевима када се не може природним путем спровести извршење, за разлику од на пример наплате повчаног потраживања, иселења или усељења у стан и слично.

Законодавац је предвидео и одређене радње које може предложити извршни поверилац уколико не може да оствари контакт са извршним дужником. Тако, на пример, родитељ коме је дато дете на бригу, чување и васпитање, уколико не остварује директан контакт са даваоцем издржавања, може тражити преко суда добијање изјаве о имовини извршног дужника па ће суд обавезати извршног дужника да достави доказе односно изјаву о свом имовном стању. Изјава о имовини извршног дужника између осталог може да садржи: податке о стварима и правима извршног дужника која могу бити предмет извршења и то покретне или непокретне ствари

у својини извршног дужника, готовинска новчана средства која дужник поседује у тренутку давања изјаве, новчане депозите извршног дужника, текуће рачуне извршног дужника, права на права и хартије од вредности, оснивачка права у привредним друштвима, просечне месечне износе зараде извршног дужника у последњих шест месеци, потраживања извршног дужника према трећим лицима... и сл.

Суд може решењем наложити извршном дужнику да у року од пет радних дана преда и исправе о стварима или правима које су наведене у изјави о имовини и изриче му новчану казну ако по том налогу не поступи. Законодавац је посебно предвидео и санкционисао ситуацију уколико извршни дужник даје нетачне податке или непотпуне податке.

Закон предвиђа и књигу извршних дужника и збирку исправа. Суд води књигу извршног дужника и збирку исправа која садржи евиденцију са подацима о извршном дужнику, основу уписа, датум уписа решења којим је наложен упис, евиденциони број под којим се изјава чува у збирци исправа. У књигу извршних дужника уписује се извршни дужник који је предао изјаву о имовини са пописом имовине, који није поступио по налогу суда за предају писмене изјаве о имовини, који предаје изјаву да не поседује имовину, као и који је саопштио нетачне или непотпуне податке о својој имовини. Ово је значајно због заштите извршних поверилаца у наредним поступцима.

Закон о извршењу и обезбеђењу, као и већина прописа из ове материје у упоредном праву,⁹⁾ углавном обезбеђује заштиту извршних поверилаца с обзиром да су они јачи у праву, јер су своје право утврдили извршном исправом. Ипак постоје одређена правила која говоре о заштити извршног дужника и његове имовине. Начело заштите извршног дужника остварује се према извршном дужнику, према члановима његове породице, и обезбеђује се читавим низом одредаба које говоре о заштити достојанства личности дужника приликом спровођења извршења, начина спровођења извршења, времена спровођења извршења те одређених изузимања и огра-

9) Детаљније видети интернет адресу <http://www.mpravde.gov.rs/cr/archive/2010/10>

ничења у погледу обима извршења. Тако на пример законодавац предвиђа да се извршење спроводи по правилу, осим у изузетно хитним случајевима, само радним данима и то у временски ограниченом периоду (сваким радним даном од 7 до 22 часа). Приликом претреса стана извршног дужника мора се обезбедити достојанствено спровођење оваквих врста извршења. Извршни поверилац, суд нити извршитељ не могу спроводити несразмерна извршења, тако да се на пример због дуга од пар стотина или пар хиљада динара, не може продавати стан или кућа извршног дужника, осим ако му је то једина имовина. Дакле постоје и одређена ограничења у погледу обима извршења. Тако на пример закон предвиђа да се изузимају од извршења примања по основу законског издржавања, накнаде штете настале услед оштећења здравља или умањења односно губитка радне способности и због изгубљеног издржавања, услед смрти даваоца издржавања. Такође изузета су од извршења примања по основу накнаде због телесног оштећења по прописима о инвалидском осигурању, примања по основу социјалне помоћи, привремене незапослености, додатка на децу, стипендије и помоћи ученицима и студентима и сл.

Међутим за разлику од претходног нови Закон даје могућност да се на предлог извршног повериоца или по службеној дужности, у току поступка, закључком одреди друго средство и на другим предметима извршења, односно обезбеђења уместо на онима на којима је претходно одређено. На тај начин дозвољена је промена средстава и предмета извршења у току целог поступка. То је у складу и са правном праксом Европског суда за људска права.¹⁰⁾

Ограничавање извршења се између осталог предвиђа на извршењима по основу накнаде штете у виду новчане ренте која се досуђује на основу правила облигационог права,

10) Видети Пресуду Европског суда за људска права у Стразбуру у Предмету: Р. Качапор и друге подносиоце представке против Србије (Представке број 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 и 3046/06 од 15. јануара 2008. године). Преузето из књиге "Одлуке и пресуде Европског суда за људска права донете у односу на Републику Србију, за период март 2004 - март 2008. године", Служба за људска и мањинска права Владе Републике Србије, 1998, стр. 276.

уговора о доживотном издржавању, као и на примања по основу уговора о осигурању живота, те се може спровести само на делу који прелази износ највише сталне социјалне помоћи која се исплаћује на подручју на коме извршни дужник има пребивалиште.

Највећи број предмета из породичних односа заправо се реализује у новцу (сви облици извршавања). Ова извршења најчешће се спровode на заради или сталним новчаним примањима извршног дужника. Решењем, односно закључком о пленидби зараде одређује се пленидба на одређеном делу зараде и налаже се државном органу, правном лицу или другом послодавцу који извршном дужнику исплаћује зараду да новчани износ за који је одређено извршење исплати односно исплаћује извршном повериоцу. Код законског издржавања за децу ово ограничење може бити не мање од 15 и не више од 50%, када је у питању висина издржавања, али се може спроводити на 2/3 зараде, односно 1/2 минималне зараде.¹¹⁾

Уколико би извршитељ спроводио извршење, послодавац уплаћује износ који је одређен за извршење на рачун извршитеља. Извршитељ је дужан да у року од једног дана од дана уплате на рачун пренесе износ одређен за извршење на рачун извршног повериоца. Ово наравно све под условом уколико судска пракса стане на становиште да се извршитељима могу поверавати ове врста извршења.

Законодавац предвиђа да се решење или закључак о пленидби зараде односи и на повећање зараде која настане после достављања решења. Тако на пример уколико је судском одлуком утврђена обавеза даваоца издржавања на проценат од 40%, свако повећање зараде мора бити пропраћено

11) Законодавац је пре свега из практичних разлога, код законског издржавања деце, одредио да се одређивање висине издржавања може утврдити на два начина: у процентуалном износу у односу на редовна примања и у фиксном месечном новчаном износу. Остављена је и могућност да се висина издржавања може мењати у смислу смањења или повећања. Детаљније: Милан Почуча, Издржавање малолетног детета од стране родитеља, Педагошка стварност, бр.1-2/2011, Нови Сад, 2011. стр. 54. до 56. Види и члан 162. ст. 1. и 2. Породичног закона Републике Србије.

од стране послодавца или другог лица које плаћа извршном дужнику сталну месечну зараду или му обезбеђује примања.

Законодавац је предвидео обавезу послодавца код кога извршни дужник више није у радном односу да без одлагања обавести суд, односно извршитеља о престанку радног односа. У случају да му је познато код којег је послодавца сада извршни дужник засновао радни однос, дужан је да о томе такође обавести суд.

Извршни поверилац може да предложи суду у извршном поступку да решењем обавезе послодавца да му измири све износе које је пропустио да обустави и исплати према решењу односно закључку о пленидби зараде. Послодавац који није поступао по решењу о пленидби зараде или је пропустио да поступи у складу са одредбама закона одговара за штету коју је извршни поверилац због тога претрпео.

Забрана која се ставља на зараду извршног дужника по његовом пристанку (административна забрана), има правно дејство извршења на заради, ако је стављена пре доношења решења, односно закључка о извршењу. Изузетно од ове одредбе административна забрана нема утицаја на спровођење извршења које је одређено ради намирена потраживања по основу законског издржавања, накнаде штете настале по основу оштећења здравља или умањења односно губитка радне способности и због изгубљеног издржавања услед смрти даваоца издржавања. Законодавац се потрудио да избегне варијанту у којој би извршни дужник путем “административних забрана-кредита” оптеретио своју зараду и на тај начин индиректно спречио извршење на основу законског издржавања или неког другог по закону предвиђеног приоритета у исплати.

У погледу спровођења извршења када су у питању начин и спровођење извршења, суд или извршитељ примењују опште одредбе о средствима извршења. Тако на пример уколико се ради о исељењу насилника из породице по основу привремене мере о заштити због насиља у породици, техника спровођења извршења судске одлуке за исељење примењује се и код ове привремене мере. Суд ће без одлагања спровести

извршење тако што ће извршног дужника са његовим личним стварима иселити из стана.

Уколико се ради о пресуди којом је суд обавезао извршног дужника да извршног повериоца врати у стан (зато што га је насилним путем иселио или му онемогућио коришћење стана), суд ће спровести извршење тако што ће обезбедити несметано коришћење, заменити браву и предати кључ од новопостављене браве извршном повериоцу и извршном дужнику или на неки други прикладан начин како је то предвиђено законом и уобичајеном судском праксом.¹²⁾

3. Приказ одредаба главе IV Закона о извршењу и обезбеђењу

Ценећи изузетан значај и специфичност извршења одлука из породичних односа, законодавац је посебно главом IV уредио ову област. То су одредбе чл. од 224. до 236. Закона о извршењу и обезбеђењу.

3. 1. С обзиром на специфичност извршења о предаји и одузимању детета суд је посебном одредбом уредио месну надлежност. Према нашим законским прописима то је основни суд. За одлучивање о предлогу за извршење и спровођење извршења ради предаје детета родитељу који самостално врши родитељско право или другом лицу односно установи којој је дете поверено на чување и васпитање закон предвиђа надлежност суда који је опште месно надлежан за извршног повериоца као и суд на чијем се подручју дете налази. “Дакле, прописана је елективна месна надлежност”.¹³⁾ У конкретном случају законодавац одступа од општег правила да се извр-

¹²⁾ Према судској пракси ометање од стране извршног дужника не може бити измишљавајући разлог извршном суду да спроведе извршење у разумном року. То није објективна околност која би оправдала пасивизам суда извршења. Детаљније: Одлука Уставног суда Србије Уж. бр. 341/2008 од 17. 2. 2011, објављена у “Службеном гласнику Републике Србије”, бр. 29, од 30. 11. 2011. године.

¹³⁾ Александар Радованов, Грађанско процесно право, парнични, ванпарнични и извршни поступак, друго измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета Привредна академија, Нови Сад, 2012, стр. 539.

шење спроводи тамо где извршни дужник има пребивалиште односно боравиште те је оставио алтернативну варијанту месне надлежности суда¹⁴ који је опште месно надлежан за спровођење извршења као и суда где се дете налази. За ово наравно постоје пре свега разлози практичности, јер је најједноставније спровести извршење на подручју суда где се дете налази. Ово пре свега ради остваривања контакта и прибављања разних података са центром за социјални рад, школом, друштвеним чиниоцима као што су дом здравља, дечији диспансер, спортски клуб, станица милиције, комшилук и сл. Све је ово неопходно у појединим случајевима ради прибављања додатних података о условима у којима дете живи, о околностима средине у којој се дете налази те процене ризика за начин спровођења извршења. Суд је дужан да прибави све релевантне податке који су од значаја за доношење одлуке о начину и времену спровођења извршења, прибављању стручне логистике (радници центра за социјални рад, здравствена заштита детета, подршка Министарства унутрашњих послова и сл).

Закон предвиђа да се спровођење извршења одузимања детета предузима по службеној дужности. Ово значи да ће суд по службеној дужности покренути поступак одузимања детета увек уколико процени да су угрожени живот или здравље детета, да је дошло до тежег угрожавања интегритета детета, његових психофизичких или развојих потенцијала те да се дете налази у окружењу чији боравак негативно утиче на његов даљи психофизички развитак (наркоманска или алкохоличарска средина, породица која се бави скитничењем, просјачењем, проституцијом, криминалом и сл).

Такође суд може спровести извршење одузимања детета на захтев странке. То могу бити родитељи или други родитељ, најближи сродници, центар за социјални рад. Родитељи могу тражити одузимање детета уколико је дете уз или без њихове сагласности код деде и бабе или других сродника. Такође ово извршење може тражити други родитељ коме је дете поверено на бригу, чување и васпитање судском одлуком, а други родитељ супротно таквој одлуци држи дете. Оваквом спровођењу извршења приступа се и у свим оним слу-

чајевима када је дете одузето или ако је малолетно дете самовољно променило средину (побегло од куће).

Суд изузетно може одлучити да предузимање одређених извршних радњи повери суду који није надлежан за спровођење извршења. То су углавном радње прибављања података о породици, о сродницима, о условима у којим се дете налази, о стању здравља детета преко здравствене установе, школског диспанзера, школе, вртића или спортске организације или било коју другу радњу која може имати утицаја на доношење одлуке.

3. 2. Закон предвиђа легитимацију за подношење предлога.¹⁴⁾ Дакле ограничен је круг лица која могу поднети предлог за извршење. То најпре могу бити родитељи. Ситуације су као што смо напоменули оне у којима се дете налази код другог родитеља упркос судској одлуци о поверавању детета на чување и васпитање другом родитељу. Такође родитељи могу бити подносиоци предлога за извршење у случају да се дете налази код деде и бабе или другог сродника. Родитељи могу бити покретачи извршног поступка и у случају да се дете налази на пример у установи јер им је била привремено одузета пословна способност па након враћања исте. Родитељ или родитељи који су били на пр. привремено лишени родитељског права, те дете смештено у хранитељску или сродничку породицу, могу тражити предају детета након враћања родитељског права. Закон предвиђа да и друга лица или установе којима је дете поверено на чување и васпитање могу поднети предлог за предају односно одузимање детета. Тако на пример уколико је дете стављено у хранитељску породицу, а дође до његовог насилног одузимања од стране родитеља, хранитељи могу поднети предлог за спровођење извршења о предаји или одузимању детета. Такође установа за збрињавање деце која су ометена у развоју или која имају поремећај у понашању, може бити подносилац предлога за спровођење извршења уколико је дете неоправдано одузето

¹⁴⁾ О овлашћењима у извршном поступку видети детаљно код: Шаркић Небојша, Младен Николић, Овлашћења у извршном поступку, Зборник радова Заступање и пуномоћство, ИП "Глосаријум", Београд, 2007, стр. 159. до 181.

или је пак самовољно отишло код родитеља, сродника или у неку другу средину.

Орган старатељства може поднети предлог за предају или одузимање детета у свим случајевима када други субјекти, родитељи, установа и сл. нису покренули овај поступак. Центар за социјални рад има и овлашћења у вези давања стручног мишљења око начина спровођења извршења као и око тога каква ће судбина детета бити у даљем поступку. То практично значи да је улога органа старатељства као стручног органа који је у саставу центра за социјални рад изузетно значајна.¹⁵⁾

3. 3. Закон предвиђа и начин спровођења извршења. Законодавац прави јасну разлику између предаје детета и одузимања детета. Предаја детета је дакле “редован и уобичајен поступак” када се нпр. након развода брака дете поверава на бригу, чување и васпитање једноме од родитеља. Други родитељ наравно има права која се односе на остваривање личних контаката са дететом, доношење одлуке о његовом васпитању и сл. али има наравно и обавезу плаћања издржавања за дете. Родитељ код кога се дете налази, ако није обухваћен одлуком о поверавању детета, дужан је да родитељу коме је дете поверено на бригу, чување и васпитање “преда дете.” У конкретном случају предаја детета подразумева мирно и компромисно решење у коме су уређени односи између супружника али и између родитеља и деце. Родитељ код кога се дете налази, може сачекати правоснажност пресуде о поверавању детета. Идентична ситуација се може десити и ако дође до промене одлуке о поверавању детета.

На основу одлуке суда о вршењу родитељског права може се одредити и спровести извршење ради предаје детета. На ово нема никаквог утицаја чињеница да ли је одлуком наложена предаја детета.

¹⁵⁾ О положају органа старатељства у извршном поступку види, Милан Почуча, Небојша Шаркић: Породично право и породичноправна заштита, ЈП Службени гласник и Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2012, стр. 345. до 349. Такође, Небојша Шаркић, Младен Николић: Процесни положај центара за социјални рад, Зборник радова, Заступање и пуномоћство, ИП “Глосаријум”, Београд, 2007, стр. 37 до 58.

Недоумица настаје у томе што је парнични суд одлучио да се дете поверава на бригу, чување и васпитање једном од родитеља. Не постоји повреда начела формалног легалитета односно одступања од извршне исправе када суд у одлуци о спровођењу извршења странци против које се спроводи извршење (родитељ код кога је дете а коме исто није поверено на бригу, чување и васпитање), није изричито наложена предаја детета. Ипак суд ће решењем о извршењу издати овакав налог и одредити рок за предају детета. То је са разлога јер се добровољно спровођење извршења могло обавити фактичком радњом предаје детета од стране родитеља код кога се дете налази ономе родитељу коме је дете поверено на бригу, чување и васпитање. Дакле да је тај родитељ предао добровољно дете у парницином року онда се не би спроводило извршење. Спровођење извршења давањем налога да се у одређеном року дете преда не представља одступање од извршне исправе. Суд наравно може проценити да се у налогу за предају детета и назначи да се дете преда одмах дакле без икаквог временског одлагања. Одлуку о томе да ли ће се дете предати у одређеном временском периоду или одмах, извршни суд ће донети ценећи различите околности. То може бити окончање школске године, завршетак започетог лечења, процес постепеног прилагођавања на другог родитеља и слично. Уколико оваквих разлога нема или је суд проценио да би због интереса детета било боље да се одмах приступи спровођењу извршења суд ће одлучити да ли ће се прибећи извршењу предаје детета са временским одлагањем или ће се исто спровести без одлагања - одмах.

Законодавац је оставио и могућност да у зависности од конкретних околности суд наложи предају детета лицу на које се односи извршна исправа. Такође суд може донети решење којим се налаже свакоме лицу да поступи по извршној исправи и да преда извршном повериоцу дете. Ова друга ситуација може наступити уколико не знамо тачно где се дете налази или како би се избегле злоупотребе да особа А. тврди да дете није код ње него код особе Б. опет па особа Б. да је код особе Ц. и тако даље. Дакле да би се избегле овакве и сличне ситуације суд може донети одлуку којом се налаже одређеном

лицу предаја детета или донети одлуку са универзалним дејством да свака особа код које се дете налази је дужна да поступи по извршној исправи и да преда дете извршном повериоцу.

3. 4. Један од најзначајнијих међународних извора породичног права је и конвенција о правима детета. Конвенција о правима детета између осталог утврђује да се приликом доношења одлука или поступања свим државним органима налаже да воде рачуна о највишим стандардима те највећим интересима детета. Ова одредба из Европске конвенције о правима детета пренета је и у наша уставна начела као и у основне одредбе породичног законодавства. Тако је и у нас као опште правило прихваћено да се приликом заштите интереса детета увек морају примењивати највиши интереси из стандарда. Овакав међународни стандард те уставно и законско начело пренети су и у Закон о извршењу и обезбеђењу. Законодавац предвиђа да се и у поступку спровођења извршења суд мора трудити да посебно води рачуна о интересу детета.¹⁶⁾

Ценећи шта је то најбољи интерес детета, закон као изузетак предвиђа да се може заказати и рочиште. Рочиште је дакле изузетно предвиђено у овој врсти извршења као могућност, не да би се поступак даље одуговлачио или да би се губило време већ да се покуша разговор са родитељима и постизање компромиса. Уколико суд процени да су родитељи кооперативни или да заиста желе добро детету, суд може да покуша да постигне најповољније решење тако што ће на рочишту обавити додатни разговор са родитељима, предочити им правне последице за њих, али и за дете, те покушати да постигне компромис. То некада подразумева додатну оспособљеност судије да нпр. уз сугерисање чешћег виђања са дететом родитеља коме дете није поверено на чување, бригу и васпитање, умањи трауму разанка тог родитеља од детета

16) Члан 227. Закона о извршењу и обезбеђењу прописује да, приликом спровођења извршења суд посебно води рачуна о потреби да се у највећој мери заштити интерес детета. При томе суд мора да има у виду да се правоснажна судска одлука увек мора извршити, јер се само на тај начин фактично стање усаглашава са правним.

приликом предаје детета другоме родитељу на бригу, чување и васпитање. Уколико се ради о другим сродницима суд може да их подучи да они такође имају право да остварују личне контакте са дететом (деда и баба, стриц или тетка и сл). Све ове радње наравно могу бити искључиво спроведене уколико су у интересу детета и уколико им је сврха да се изнађе најбоље могуће решење. Под најбољим могућим решењем наравно подразумевамо свако решење које неће изазивати код детета трауме услед насилног упада полиције у стан, насилног одвођења детета од једног родитеља ка другоме, насилно издвајање детета из средине, напуштање школских другова или амбијенталне целине у којој је дете живело без да му се предочи да ће те контакте и касније моћи да остварује и да настави дружење и сл. Суд може консултовати или затражити стручну помоћ од појединих служби које се овим питањима специјализовано баве као што су нпр. центри за социјални рад, дечије здравствене установе, посебна психијатријска одељења за децу и омладину, брачна саветовалишта и сл.

3. 5. Одузимање детета је најкомплекснија и за судије најнепријатнија активност којој се може прибећи у извршном поступку. Свакако да је одузимање детета трауматична радња која може оставити на дете али и на друге чланове породице изузетно негативне последице. Ипак одузимање детета је неминовност и тако га морамо третирати.

У правној теорији у нас педесетих и шездесетих година прошлог века сматрало се да дете не може бити објект извршења. Поједини аутори су износили и правна схватања да дете не може бити "објект извршења" те да се над њим не може спроводити извршење.¹⁷⁾ То је и разлог зашто се у Закону о извршном поступку из 1978. године није ни предвиђало одузимање детета као посебно средство извршења.

Законодавац и правна теорија су сматрали да се овакве врсте одлука третирају као незаменљиве радње које може извршити само дужник, те је обезбеђивање спровођења извршења било могуће остварити једино новчаним кажњавањем извршног дужника. Нажалост комплексност породичних од-

17) Види, Ж. Веља: Извршење одлука одузимањем детета, Зборник радова о извршењу и обезбеђењу, Београд 1978. године.

носа те ситуација у којој су се поједина деца налазила, показала је сву негативност оваквих мишљења. Наиме показало се да дете “није објект извршења”, већ да је предмет извршења заштита права детета и његова егзистенција. Када је здравље детета или његова егзистенција у питању суд мора прибећи физичком одузимању детета ма колико оно било трауматично. Закон из 2000. као и Закон о извршењу из 2005. године због тога разрађују одредбе о извршењу правећи разлику између предаје и одузимања детета. Код одузимања детета предвиђају се посебне одредбе које назначавају да ове радње може спроводити искључиво судија (не судијски помоћници, стручни сарадници или судски извршитељи). Такође законодавац је предвидео да се обавезно мора прибавити мишљење центра за социјални рад те да стручни тим центра за социјални рад мора бити присутан спровођењу извршења.¹⁸⁾

Појединим одлукама одузимања детета приступа се на бази саме извршне исправе. Тако на пример ако је неки родитељ лишен родитељског права онда је наравно саставни део те одлуке и одузимање детета од таквог родитеља. Немогуће је очекивати да родитељ који није бринуо о интересима детета, који га је грубо занемаривао или злостављао, сада изненада покаже пуну кооперативност и добровољно преда дете. Код оваквих одлука по сили закона приступиће се и одузимању. Идентична је ситуација и код на пример насиља у породици где је рецимо родитељ сексуално или озбиљније физички злостављао своје укућане па ће се сасвим нормално од таквог родитеља одузети дете.

Ипак у појединим случајевима извршни судија мора да одлучи да ли ће покушати предају детета као “једноставнији облик спровођења извршења” или ће се одредити за радикалнију варијанту одузимања детета. Ово наравно не може бити ствар његове сопствене воље или личног нахођења. Ово мора бити резултат пажљиво одмерене и процене ситуације и околности у којима се дете налази те објективних околности да ли је прикладније спровођење извршења предајом или се мора приступити физичком одузимању детета.

¹⁸⁾ Види: Н. Шаркић М. Николић, Коментар Закона о извршном поступку “Сл. гласник РС”, Београд, 2009. година, стр. 65.

Увек када процени на бази околности случаја да је то потребно, суд ће одредити извршење одузимањем детета. Суд може користити и алтернативне варијанте као што је изрицање новчане казне. Осим овога законодавац је предвидео и изрицање затвора лицу које против налога суда одбија да преда дете или предузима радњу у циљу отежавања или онемогућавања спровођења извршења. То су случајеви када родитељи или сродници скривају дете, мењају место боравка, прикривају адресу или на други начин отежавају спровођење извршења.

Суд новчану казну изриче у складу са чланом 51. Закона о извршењу и обезбеђењу о чему је претходно било више речи. Такође ово извршење се спроводи и према правилима члана 219. Закона о извршењу и обезбеђењу који предвиђа радње које може извршити само извршни дужник. Наиме закон је том одредбом предвидео да у појединим случајевима спровођење извршења одређених радњи је условљено радњама само извршног дужника. Тада суд или извршитељ могу наложити извршном дужнику да спроведе извршење с обзиром да он једини може фактички да спроведе ту одлуку или да би се спровођење одлуке на други начин могло обезбедити уз изузетне напоре или трошак. Тада суд одређује извршном дужнику рок за испуњење обавезе те га упозорава на одредбе које су цитиране у члану 51. о новчаном кажњавању. По протеку рока ако извршени дужник није испунио обавезу суд по службеној дужности спроводи решење о изрицању новчане казне. Извршни дужник који испуни своју обавезу у року који му је суд односно извршитељ одредио дужан је да без одлагања о томе обавести суд односно извршитеља и приложи несумњиве доказе о томе.

Такође као алтернативна варијанта предвиђена је и могућност изрицања казне затвора у трајању од највише 60 дана. Казна затвора ће се извршити сходно одредбама Закона о извршењу кривичних санкција. Против решења о изрицању затворске казне дозвољен је приговор који се доставља већу троје судија истог суда који одлучује о приговору. Законодавац овде прави изузетак јер није уобичајено да се у једном грађанском процесном закону, поготово не извршном,

предвиђа изрицање затворских казни. Према нашем праву затвор може изрећи суд у за то посебно предвиђеном поступку (кривични или прекршајни). Затворске казне се чак не изричу ни у привредним преступима против правних лица или одговорних лица у правном лицу. Овај изузетак је образложен чињеницом да се не ради о такозваном “дужничком ропству”, које је било веома критикована одредба историјски посматрано, јер се лице које није имало новчаних средстава да плати дуг слагало на издржавање затворске казне. Овде се ради о ометању суда у спровођењу извршења те је правни основ заштита детета ради обезбеђивања ваљаног спровођења извршења. Ипак ова одредба је била предмет бројних стручних расправа и морамо рећи несагласности. Неки сматрају да би било логичније да је одлука извршног суда послужила као основ за кажњавање у кривичном или пак прекршајном поступку и да би се конзистентност правосудних система тако боље очувала. Омогућавање извршном судији да изриче затворске казне одступа од класичног система поделе стварне надлежности између судова те функционалне надлежности у оквиру истога суда.

Законодавац је такође предвидео да се спровођење извршења одузимањем детета, изрицање новчаних казни те изрицање затворских казни могу применити и против лица код кога се дете налази или против лица од чије воље зависи предаја детета. Дакле и овде не наступа повреда начела формалног легалитета јер се не ради о одступању од спровођења извршења већ се ради о начину спровођења извршења. Истини за вољу треба рећи да некада настаје недоумица јер је на пример извршном исправом - пресудом парничног суда утврђено да се родитељ А. Б. лишава родитељског права. У пракси долази до недоумица како се онда може спровести извршење, изрећи новчана казна или чак и затворска казна према лицу које чак није ни обухваћено извршном исправом. И овде ћемо наравно као и у другим сличним случајевима прибећи начелу теорије проширене правоснажности. Наиме објекат заштите је дете. Треба обезбедити да дете буде предато нпр. родитељу А. Без обзира да ли се дете налази код родитеља Б, рођака Ц. или у некој другој животној ситуацији,

дејства спровођења извршења односе се на све оне код којих се дете тренутно налази или који онемогућавају спровођење извршења. Одатле законодавац и црпи право и преноси га на извршног судију да би заштитио дете, може посегнути за решењем о дозволи извршења, новчаним кажњавањем или одређивањем затвора и према свим оним лицима код којих се дете неоправдано налази, који неоправдано пеће да спроведу извршење о предаји детета или крију дете и онемогућавају спровођење извршења или отежавају исто.

Члан 51. и члан 219. Закона о извршењу и обезбеђењу предвиђају могућност понављања изречених казни. Тако ће суд у поступку одузимања детета понављати новчано кажњавање све док извршење не буде спроведено.

3. 6. С обзиром на специфичност одредаба о предаји и одузимању детета, законодавац предвиђа да не постоји обавеза извршног повериоца да предложи средство извршења. Дакле суд ће полазећи од најбољих интереса детета проценити шта је најбоље за интерес детета и обезбедити спровођење извршења. Ипак законодавац користи термин “не мора” што подразумева да извршни поверилац може предложити начин спровођења извршења. Такође законодавац је оставио могућност да суд не приступи одмах предложеном радикалнијем начину спровођења извршења уколико процени да се и “блажим облицима” може обезбедити спровођење извршења. Такође, суд може закључити да је предлог за спровођење извршења блажим облицима неприкладан те да се мора због заштите интегритета и личности детета приступити одмах радикалнијим мерама одузимања.

Све ово указује да је законодавац, свестан чињенице и одговорности суда у поступку спровођења извршења, оставио неколико могућих варијанти. Дакле суд неће негативно реаговати на поднети предлог за спровођење извршења уколико није предложено средство извршења и суд неће обуставити такво извршење већ ће га спроводити на предложени или неки други начин. Друго, суд није везан предложеним начином спровођења извршења већ полазећи од сопствене одговорности, овлашћења али и сопствене процене одлучиће

за који ће се од могућих облика спровођења извршења определити.

У заштити интереса детета сви субјекти а нарочито државни органи имају изузетно креативну и активну улогу. Овде се та активна улога и креативност суда огледа у брижљивом прикупљању података о околностима у којима дете живи те брижљиво професионално одабирање најприкладнијег средства извршења које ће омогућити да се на што је могуће бржи али надасве законит и по дете нетрауматичан начин, обезбеди спровођење извршења.

3. 7. Када се определи за неко од средстава извршења из главе IV Закона о извршењу и обезбеђењу суд ће решење о извршењу доставити надлежном органу старатељства. Орган старатељства је дужан да одреди лице које ће испред органа старатељства учествовати у поступку. Ово лице мора бити стручњак из области социјалне заштите, евентуално психологије, који ће помагати суду и узети активно учешће у поступку спровођења извршења.

Суд такође може проценити да је у појединим случајевима неопходно учешће и других стручних лица. То могу бити психолог школе у коју дете иде или са којим је дете имало неке контакте. То такође може бити психолог породичног саветовалишта или друге специјализоване установе за посредовање у породичним односима. Њихово учешће такође може бити факултативно у зависности од конкретних околности. Нпр. да ли је дете имало већ неке контакте са овим стручним лицима или су они можда већ третирали проблем породице (посредовање при разводу брака, констатација насиља у породици, покушај мировања у брачном спору и сл).

Суд ће у зависности од конкретних околности тражити и обезбедити активно учествовање у поступку извршења и ових лица.

Потпуно је нејасно зашто је законодавац навео да се решење о извршењу доставља најкасније 10 дана пре дана спровођења извршења. Рок од 10 дана је потпуно атипичан у процесним законима али и у пракси може овако постављен само стварати тешкоће. Из искуства знамо да се у појединим случајевима мора деловати веома брзо те остављање рока од

10 дана најчешће није прикладно. Уколико је дете животно угрожено или су околности случаја такве остављање рока од 10 дана се чини потпуно непримереним.

Када за то постоје услови и временски простор суд ће оставити одређени временски период психологу да предузме активности и да достави мишљење о најпогоднијем средству извршења. Оваква ситуација је могућа када не постоји физичка угроженост детета те када су околности релативно уравнотежене. У таквим случајевима психолог је дужан да обавести суд о ономе шта је предузео, те да сугерише суду које ће се од предвиђених средстава извршења предузети односно које би било најмање трауматично за личност детета. То су доношење одлуке одузимања детета, новчано кажњавање или затворска казна.

Законодавац предвиђа обавезу присуства психолога у току целокупног поступка. Спровођење извршења одузимањем детета подразумева припремну радњу, долазак на лице места, физичко одвођење детета те довођење детета у нову средину. Свака од ових фаза мора бити брижљиво испланирана и реализована. По логици ствари кад год је то могуће најбоље је да психолог са неким од лица у које дете има поверење воде у стан или кућу где дете живи. Детету се мора предочити да ће оно сада променити средину. У зависности од могућности детета да схвати околност догађаја морају му се предочити добре стране оваког решења те да је оно умерено ка његовом бољем животу, здрављу или васпитању. Дете са собом по правилу треба да понесе оне ствари за које је посебно везано (играчке, одевне предмете, књиге или музику коју воли) што ће све утицати на лакше одвајање из претходне средине и лакше емотивно укључивање у нову средину. Психолог је дужан да у току читавог поступка даје подршку детету, родитељима или другим лицима која учествују у поступку (сродници, хранитељ или лица код којих је дете привремено боравило или где треба да буде одведено).

Нажалост законодавац не даје никакве додатне смернице око тога шта ће се десити уколико Центар за социјални рад не пружи одговарајућу подршку или уколико на подручју где се спроводи извршење нема одговарајућег профила стру-

чњака психолога за овакву врсту извршења. Такође законодавац не оставља никакву могућност за ванредне околности када све ове радње или нису могуће или нису подесне. Дуго-трајно припремање није иманентно оваквој врсти спровођења извршења те је законодавац барем неком реченицом могао да остави могућност да се од овако строго утврђених и наравно квалитетних мера спровођења извршења може одустати у зависности од околности случаја. Нама се чини да је обавеза законодавца да процени све могуће потенцијало настале случајеве те да се не може крутим прописивањем на пример рока од 10 дана или обавезом психолога да достави суду предлог о предузетим активностима, ограничавати спровођење извршења. Живот је свакако компликованији од сваког прописа те је обавеза законодавца да те животне околности не улепшава већ да их реално сагледава.

3. 8. Члан 231. Закона о извршењу и обезбеђењу говори о начину спровођења извршења у поступцима у вези са породичним односима али посебно дела који се односе на предају те одузимање детета. Законодавац је предвидео да је обавеза суда да о времену и месту предузимања извршних радњи ради одузимања детета суд обавести извршног повериоца. Ово је ситуација која се разликује од оне која ће бити уређена у одредби члана 232. којом се уређује спровођење извршења у случајевима угрожености детета. У поступку такозваног “редовног одузимања или предаје детета”, суд је дужан да обавести извршног повериоца о времену и месту предузимања извршних радњи. Закон је посебно предвидео да ће начин обавештавања извршног повериоца бити према правилима о личном достављању што значи да се достава мора извршити лично са законом предвиђеним изузецима. У улози извршног повериоца могу се наћи: други родитељ, сродници којима је дете поверено на бригу, чување и васпитање, хранитељ код кога дете треба да се врати у породицу, старалац који брине о детету, усвојилац детета, установа за збрињавање деце са поремећајима у понашању, здравствена установа у којој се дете трајније лечи, установа за збрињавање деце без родитељског старања или орган старатељства.

Својство извршног повериоца могу имати сва набројана лица уколико су она одређена извршном исправом.

Може се десити да извршном исправом није директно назначено лице коме се дете има предати па ће суд проценити коме ће дати статус извршног повериоца у конкретном случају. То може бити ситуација када је парнични суд по тужби једног родитеља донео одлуку о лишавању родитељског права другог родитеља. Иако ће пресуда парничног суда која представља извршну исправу у својој изреци само утврђивати однос да се особа А. Б. лишава родитељског права, то неће ометати извршног судију да статус извршног повериоца да другоме родитељу или увек органу старатељства. Ако је пак по тужби органа старатељства донета одлука да се оба родитеља лишавају родитељског права онда ће извршни суд статус извршног повериоца свакако дати органу старатељства који ће преузети даљу бригу о детету те донети одлуку о његовом евентуалном смештају у другу породицу, давању на усвојење или пак смештању у неку од установа за збрињавање деце без родитељског старања.

Закон такође предвиђа да се дете одузима од лица код кога се дете налази. Ова дефиниција је веома широко постављена те се практично има тумачити као обавеза извршног суда да дете одузме од сваког лица код кога се оно налази без обзира на садржину извршне исправе. Тако на пример уколико је извршном исправом један или оба родитеља лишен родитељског права, суд ће спровести извршење и у ситуацији када се дете налази нпр. код деде и бабе, код других сродника, у комшилуку, код кумова или напосто у некој другој породичној или животној средини а не у оној где би требало да буде (код родитеља који није лишен родитељског права или пак у установи нпр. за збрињавање деце без родитељског старања).

Законодавац посебно предвиђа да се спровођење ових извршних радњи може одвијати искључиво под надзором судије. Судски извршитељ, стручни сарадници, судијски помоћници или друга службена лица суда, не могу заменити судију. Због деликатности и тежине предмета законодавац налаже да ове радње спроводи управо судија.

Спровођење извршења у поступку одузимања дече обавља се у сарадњи са специјализованим и стручним службама које морају помоћи суду у процени начина спровођења извршења, времену спровођења извршења, техници спровођења извршења, евентуалном одлагању или прављењу одређених пауза у току спровођења извршења ради психолошке подршке, вербалних контаката, медицинске подршке, интервенција Министарства унутрашњих послова и сл.

Сходно одредби члана 230. који детаљно разрађује питање достављања решења о спровођењу извршења органу старатељства, суд спроводи извршење у сарадњи са пре свега психологом органа старатељства, школским психологом, психологом породичног саветовалишта или друге специјализоване установе за посредовање у породичним односима. Сасвим је разумљиво да суд неће увек ангажовати све набројане структуре. Ипак добро је што је законодавац оставио алтернативне варијанте с обзиром да се у појединим ситуацијама може десити да на пример орган старатељства нема психолога или да психолог органа старатељства из објективних или субјективних разлога не може да да подршку приликом спровођења извршења. Могућност ангажовања школског психолога, психолога у предшколској установи или психолога установе која се бави породичним односима, оставља могућност да се превазиђу ванредне ситуације у којима можемо да се затекнемо. Но сасвим је јасно да је законодавац на овај начин желео да истакне неопходност подршке психолога приликом спровођења извршења. То је сасвим разумљиво с обзиром на деликатност спровођења извршења, могућност трауматичног одвајања детета из средине у којој је тренутно те подршке детету да на најбезболнији начин прихвати раздвајање са лицима са којима је живео и средином у којој је боравио те да прихвати прелазак у нову животну средину.

Законодавац је оставио могућност да суд по потреби ангажује и Министарство унутрашњих послова. Министарство унутрашњих послова, по правилу, не може и не би требало да учествује директно у спровођењу поступка одузимања детета. Анализом бројних предмета из ове области, и на

бази дугогодишњег искуства у спровођењу извршења, можемо рећи да би присуство Министарства унутрашњих послова у поступку спровођења извршења требало свести на минимум. Полиција додатно може уносити нервозу у иначе напету ситуацију поступка спровођења извршења. То је и разлог зашто је много боље уколико се ангажовање Министарства унутрашњих послова прецизно испланира тако што ће се најпре извршити процена потенцијалног ризика. Она подразумева процену да ли ће лице од кога се дете одузима или неко из његове породице или околине правити проблем и пружати отпор приликом спровођења извршења. Уколико такав ризик постоји јер је претходно, нпр. пружан отпор, онда је задатак Министарства унутрашњих послова да пре непосредног спровођења извршења такво лице приведе односно да га удаљи са места где се дете налази и где ће се спроводити извршење. По могућству ту радњу треба извести тако да дете не примети или не буде присутно приликом физичког одвођења родитеља или другог сродника од стране Министарства унутрашњих послова. Само изузетно полиција треба да реагује у току спровођења извршења и то у оним драстичним случајевима уколико би неко желео да науди детету, да повреди или угрози живот или здравље неког од службених лица која учествују у спровођењу извршења.

Закон предвиђа да је полиција дужна да према лицу које отежава односно спречава извршење предузима мере принуде у складу са законом. Ове мере принуде могу да се обаве пре започињања спровођења извршења или у току самог спровођења извршења. Такође ове мере принуде могу да се односе и на друге сроднике или лица која отежавају спровођење извршења. То на пример подразумева закључавање врата, физичко препречавање пута службеним лицима да одузму дете, вербално вређање, омаловажавање или на било који други начин стварање услова у којима се извршење не може спровести или се може спровести отежано.

Закон предвиђа обавезу полиције да у случајевима да је дошло до спречавања или ометања спровођења извршења те реаговања полиције у смислу предузимања мера принуде, о томе обавести јавног тужиоца. Обавеза полиције да обавести

тужиоца о догађањима током спровођења извршења је још једна у низу мера које законодавац предвиђа како би "уобзбилио" поступак спровођења извршења. Сасвим је логично очекивати да ће надлежни јавни тужилац предузети одговарајуће мере кривичног гоњења против свих оних лица која ометају или спречавају спровођење извршења. Дакле, предочавање кривичноправних последица свакоме ко спречава или омета спровођење извршења у овој области није само пука прокламација већ законом предвиђена обавеза полиције да извести јавног тужиоца о уоченим радњама у току спровођења извршења.

3. 9. Члан 232. Закона о извршењу и обезбеђењу уређује спровођење извршења у случају угрожености детета. Одредба је предвиђена као изузетак управо за оне најдрастичније ситуације. Те ситуације углавном можемо предвидети у два основна правца. Прва ситуација је када је из саме извршне исправе јасно да се ради о изузетно хитном поступку спровођења извршења јер је дете угрожено. То може да буде привремена мера суда којом се дете одузима од насилника родитеља или обавеза удаљавања родитеља насилника из стана или било која друга одлука суда која подразумева спровођење извршења без одлагања. Друга ситуација може да наступи када извршни суд има извршну исправу али на бази одређених околности, информација које је добио или општепознатих чињеница процени да је угрожен живот и здравље или психофизички развој детета.

И у првој и у другој ситуацији, законодавац предвиђа другачију процедуру спровођења извршења о одузимању детета. Све мора бити у функцији заштите детета те се и процедура мора у потпуности прилагодити ефикасном спровођењу извршења оваквих одлука. Наиме решење о извршењу се извршном дужнику предаје приликом предузимања прве извршне радње. То практично значи да судија неће користити механизме које може да користи у случајевима када процени да нема егзистенцијалне угрожености детета. То су случајеви могућег заказивања рочишта, новчаног кажњавања, изрицање затворских казни и сл. У конкретном случају када се ради о угрожености детета суд ће решење о извршењу

предати извршном дужнику одмах приликом започињања првих радњи а то је најчешће и сам чин спровођења извршења.

Ако извршни дужник није присутан одузимању детета решење о извршењу се може доставити накнадно. Уручивање решења о одузимању детета извршном дужнику ни на који начин не спречава да започнемо и по потреби и спроведемо поступак спровођења одузимања детета.

Идентична ситуација је и ако се дете одузима од ма ког лица о чему је напред било речи. Ако се дете налази код деде и бабе, других сродника, кумова, хранитеља или лица која напосто неће да поступе по извршној исправу, решење о спровођењу извршења ће им се уручити приликом започињања спровођења извршења. Уколико родитељ, сродник или друго лице код кога се дете налази није присутан то неће спречити суд у спровођењу извршења. Ово са разлога јер би се на тај начин могло ометати спровођење извршења тако што би нпр. родитељ или сродник код кога се дете налази напосто напустио лице места те осигурао фактичко одлагање спровођења извршења.

Поново морамо нагласити да се ради о изузетку и о животним ситуацијама када је за суд једино важно да се дете, његов живот, здравље и психофизички развој сачува. У таквим ситуацијама дозвољена су ограничена одступања од законом предвиђене процедуре. Закон посебно предвиђа ситуације када се предаја има извршити према извршном повериоцу који живи у страни држави. На бази анализе судске праксе можемо рећи да смо са овим предметима, којих истини за вољу није било много, објективно имали много потешкоћа. Они су по природи ствари веома комплексни те су увек изазивали проблеме приликом реализовања. Ако је извршном исправом наложена предаја ради повратка у страну државу из разлога што је дете незаконито одведено или задржано (грађанскоправна отмица детета) или је предаја наложена због поновног успостављања односа старања или виђања родитеља са дететом у страни држави, извршење ће се спровести према општим правилима о одузимању и предаји детета.

Специфичност је такође што ће код спровођења извршења предаје детета ради повратка у страну државу, суд по-

ступати тако што ће решење о дозволи извршења извршном дужнику предати приликом предузимања прве извршне радње а одсуство лица код кога се дете налази или од кога се дете има одузети не спречава спровођење извршења.

Закон предвиђа да се у овим случајевима поступак извршења има посебно хитно спроводити. Законодавац је и овом формулацијом желео да посебно истакне своју одређеност за међународну правну помоћ и сарадњу. "Отмица детета", или промена животне средине детета, морају бити најоштрије санкционисани. Не може се толерисати насилно одвођење деце у другу државу те је став нашег законодавца да ће у оваквим случајевима реаговати као у случајевима када је угрожено здравље детета.

3. 10. Закон предвиђа могућност да у ограниченом року од 60 дана дође до понављања извршења по истој извршној исправи. Наиме на предлог извршног повериоца суд поново може спровести извршење уколико дође до поновљене ситуације. То подразумева да се дете поново одузме од лица код кога је требало да буде по извршној исправи и по спровођењу извршења. Уколико се дете затекне код лица код кога не би требало да буде према извршној исправи, у року од 60 дана, спровешће се извршење по основу исте извршне исправе односно по истом решењу о спровођењу извршења. На овај начин законодавац жели да заштити извршног повериоца да поново мора да води поступак али и да јасно стави извршном дужнику да се насилно мењање извршне исправе те повраћај у ранију недозвољену ситуацију неће толерисати. Рок од 60 дана је довољан да се оствари контакт између детета и лица код кога оно треба да буде те да се у том периоду обезбеди несметан живот детета. Ако би у остављеном року неко покушао да поново промени ситуацију суд ће реаговати на основу истог предлога за дозволу извршења.

Чини се да је овај рок могао бити и дужи јер је процедура којом би извршни поверилац поново морао да тражи, предају детета доста компликована а дужи временски период би потпуно одвратио извршног дужника или друге сроднике да покушају да успоставе пређашње стање.

3. 11. Једно од такође специфичних извршења из породичних односа је и уређивање начина виђања родитеља и њихове деце или промена начина виђања родитеља и њихове деце. Овде могу доћи у обзир и одлуке о омогућавању одржавања личних контаката између детета и других сродника (на пр. деде и бабе уколико родитељи нису живи, налазе се на дуготрајном лечењу или издржавању затворске казне), па је суд утврдио право сродника да остварују личне контакте са дететом. Дакле све одлуке у којима се говори о одржавању личних контаката родитеља са дететом могу се спроводити према одредбама Закона о извршењу и обезбеђењу. Овде је такође резервисана судска надлежност као искључива.

Закон је предвидео да се на ову врсту спорова сходно примењују одредбе чл. 229. до 232. Закона о извршењу и обезбеђењу. Ту су пре свега одредбе о томе да извршни поверилац не мора да назначи средство извршења или ако је средство извршења одређено суд није везан предлогом странака већ у зависности од околности догађаја може бирати на који ће начин најцелисходније спровести извршење. Такође то су одредбе о обавезном достављању решења органу старатељства те укључивање стручних радника органа старатељства, школског психолога, породичног саветовалишта или других специјализованих установа за посредовање у породичним односима. Ово из разлога како би се припремио план неопходних активности и за прикупљање података које су значајне за спровођење извршења. Такође стручно лице може предложити суду додатне консултације са родитељем који ипр. другом родитељу не омогућава одржавање личних контаката или друге радње које би биле ефикасне. Само изузетно суд ће спроводити одлуке о уређивању начина виђања деце са родитељима или другим сродницима - принудним путем. Ту се примењују одредбе члана 231. и изузетно 232. у погледу достављања решења о одузимању детета извршном повериоцу те извршном дужнику. Наиме законодавац предвиђа да ће се по правилу остваривање личних контаката обављати уз сагласност извршног повериоца (родитеља или сродника који треба да виђа дете) и извршног дужника (родитеља или сродника, хранитеља, установе и сл. код кога се дете налази).

Суд ће све учинити да се ови контакти обављају добровољно у колико-толико хармоничној ситуацији. У случају некооперативности извршног дужника суд може користити средства као што су одржавање рочишта, новчано кажњавање или запређивање а потом и изрицање затворске казне. Ипак закон је предвидео и изузетну могућност да се остваривање личних контаката обезбеђује принудним путем.

То би у пракси значило обавезно активно учешће судије, учешће психолога (школског психолога, психолога предшколске установе, психолога центра за социјални рад или психолога неке специјализоване установе за породична саветовалишта). Такође закон оставља могућност да се изузетно ангажује и Министарство унутрашњих послова - полиција.

Сасвим је сигурно да је идеал сваког ко се бави породично правном заштитом да се овакве ситуације избегавају али по нашем мишљењу, оправдано, законодавац оставља могућност и за изузетне случајеве како би и оне биле регулисане и како би се и по њима могло поступати.

Уместо закључка

Оно што је свакако заједничко свим овим одредбама је: да суд мора да поступа хитно; да је наглашено поступање по службеној дужности, да постоји привидно одступање од начела формалног легалитета, да суд мора да поступа са посебном опрезношћу; да суд у току читавог поступка мора да води рачуна о највишим интересима детета те да примењује највеће правне стандарде; да у највећем броју предмета активну улогу мора имати судија; да су ови предмети у искључивој надлежности суда; да суд није везан поднетим предлогом за начин спровођења извршења; да суд може консултовати и поједина стручна лица за спровођење извршења а да у појединим случајевима мора консултовати поједина стручна лица за спровођење извршења; да може тражити помоћ Министарства унутрашњих послова - полиције, да обавезно мора укључити у поступак и обавестити о спровођењу извршења орган старатељства.

Имајући у виду сложеност и вишеслојност побројаних питања у извршењу спорова из породичних односа и став Европског суда за људска права да је извршни поступак саставни део суђења, јасно се намеће закључак да би као и у породичноправним поступцима и у извршним поступцима морали поступати специјализоване судије.

При томе и сам Закон о извршењу и обезбеђењу једна је од општих мера које је Србија дужна да предузме у извршавању пресуда Европског суда за људска права, и које цени Комитет Савета Европе поготово на основу конкретних резултата у судској пракси наших судова.

Литература

Милутиновић Љубица: Извршење одлука из области породичног права, Зборник радова, Извршавање одлука, Глосаријум, Београд, 2008.

Почуча Милан: Издржавање малолетног детета од стране родитеља, Педагошка стварност, бр. 1-2/2011, Нови Сад, 2011.

Почуча Милан, Небојша Шаркић: Породично право и породично-правна заштита, ЈП "Службени гласник" и Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2012.

Радованов Александар: Грађанскопроцесно право, парнични, ванпарнични и извршни поступак, друго измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета Привредна академија, Нови Сад, 2012.

Шаркић Небојша, Младен Николић: Процесни положај центара за социјални рад, Зборник радова, Заступање и пуномоћство, ИП "Глосаријум", Београд, 2007.

Шаркић Небојша, Младен Николић: Овлашћења у извршном поступку, Зборник радова, Заступање и пуномоћство, ИП Глосаријум, Београд, 2007.

Шаркић Небојша, Младен Николић: Извршење судских одлука у споровима из породичних односа, Зборник радова, Систем породичноправне заштите у Србији, Глосаријум, Београд, 2009.

Шаркић Небојша, Младен Николић: Послови извршитеља, Зборник радова, Актуелна питања савременог законодавства, Савез удружења правника Србије и Републике Српске, Будва, 2012.

Шаркић Небојша: Извршење судских одлука у споровима из породичних односа, Годишњак Института за социјалну политику, Београд, август 1989.

Шаркић Н, Николић М: Коментар Закона о извршном поступку, "Сл. гласник РС", Београд, 2009.

Шаркић Небојша, Младен Николић, Наташа Секујлић: Приручник за примјену Закона о извршењу и обезбјеђењу, Управа за кадрове Црне Горе, Врховни суд Црне Горе, Центар за едукацију носилаца правосудне функције, Подгорица, 2011.

Трива С, В. Белајец, М. Дика: Судско извршно право, опћи дио, Информатор, Загреб, 1984.

Веља Ж: Извршење одлука одузимањем детета, Зборник радова о извршењу и обезбјеђењу, Београд, 1978.

Одлуке и пресуде Европског суда за људска права донете у односу на Републику Србију, за период март 2004 - март 2008. године, Служба за људска и мањинска права Владе Републике Србије, 1998, стр. 276